

ETIKA KRIMINALISTIČKO-OBAVEŠTAJNOG RADA

Aleksandar Fatić, Srđan Korać, Aleksandra Bulatović, *Etika kriminalističko-obaveštajnog rada*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2013, 319 str.

U izdanju Instituta za međunarodnu politiku i privredu, nedavno je objavljena monografija koja nosi naziv *Etika kriminalističko-obaveštajnog rada*, autora Aleksandra Fatića, Srđana Koraća i Aleksandre Bulatović. Imamo priliku da se upoznamo sa delom u kojem autori prikazuju napetost između, sa jedne strane, potrebe za kriminalističko-obaveštajnom službom, i pretnje koje neke od njenih metoda rada mogu predstavljati za ljudska prava, sa druge strane. Ova vrsta napetosti neminovna je u svakoj državi koja je uređena u skladu sa demokratskim načelima. Ali, upravo bi etika kriminalističko-obaveštajnog rada, odnosno etičko prosuđivanje i integritet kriminalističko-obaveštajnog službenika, trebalo da predstavljaju prevagu vrednosti zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda nad potencijalnom korišću od „efikasnog i brzog rešenja“ do kojeg bi se moguće došlo prekomernom upotrebom intruzivnih istražnih metoda (presretanje komunikacija, praćenje i prisluškivanje građana i dr.). Navedeno posebno dobija na značaju imajući u vidu činjenicu da ovu profesiju, iako u demokratski uređenoj državi to predstavlja nužnost, nije nimalo lako nadzirati spolja. Autori akcenat stavljaju na analizu moralnih dilema koje neminovno prate kriminalističko-obaveštajnu struku i ukazuju na potrebu poštovanja etičkih standarda kriminalističko-obaveštajne profesije koji bi bili izvedeni iz širih kategorija – etike javne službe i opštedruštvenog morala.

Sadržinski, knjiga je podeljena na devet poglavlja čiji naslovi precizno ukazuju na analizirana pitanja i probleme. Poglavlja su dodatno strukturisana i obrađena kroz odgovarajuće podnaslove. U zavisnosti od interesovanja čitaoca (bila to etička učenja uopšte ili modeli etike javne uprave, ljudska i građanska prava ili pak organizacija kriminalističko-obaveštajne službe i tipične metode koje se primenjuju u kriminalističko-obaveštajnom radu), on može odabrati odgovarajuće poglavlje i proučiti određeni aspekt problema. Takvoj mogućnosti doprinosi, čini se, upravo želja autora da na celovit i temeljan način pristupe obradi ove kompleksne teme.

Da bi formulisali osnovne pretpostavke na kojima počiva etika kriminalističko-obaveštajnog rada, autori otvaraju širok spektar pitanja. Razmatranja započinju definisanjem kriminalističko-obaveštajnog rada (u daljem tekstu: KOR) i isticanjem njegove nezamenljive uloge u radu policije, u prvom redu u domenu borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije. Takođe, istaknute su posebnosti KOR u odnosu na druge vrste obaveštajnog rada. Za razliku od klasičnog bezbednosnog obaveštajnog rada, KOR se sprovodi strogo u skladu sa zakonom i uglavnom se primenjuje prema državljanima domaće zemlje ili subjektima koji deluju prekogranično, a dovode se u vezu sa organizovanim kriminalnim ili terorističkim aktivnostima. Dalje, zanimljivo je čitati o istorijatu uvođenja obaveštajnog rada u represivni sistem na američkom tlu kroz rad Saveznog biroa za

istrage (FBI), ali i o „tamnoj“ strani KOR. Autori upozoravaju na mogućnost politizacije KOR u vidu pristrasne upotrebe obaveštajnog proizvoda ili pak na mogućnost „upodobljavanja zaključaka obaveštajne analize unapred određenim političkim ciljevima“. Manipulacija obaveštajnim podacima o posedovanju oružja za masovno uništenje od strane iračkih vlasti, a koja je prethodila vojnoj intervenciji na teritoriji ove zemlje, predstavlja jasan primer navedenog. Nedvosmisleno je istaknuta potreba za etikom javne službe u obaveštajnom radu sa represivnom funkcijom, kao dopuna institucionalnoj, odnosno spoljašnjoj kontroli.

U daljim razmatranjima autori dužnu pažnju posvećuju filozofskim osnovama moralno ispravnog postupanja, ističući činjenicu da su „diskusije u kojima se na konkretne slučajeve primenjuju etički modeli i razvijaju različiti scenariji jedini način uspostavljanja etosa KOR službe“. Izložene su najvažnije postavke, prvo deontološkog modela etike (etika dužnosti) i posebno istaknuto Kantovo učenje, ali i savremena stanovišta, zatim je izložen konsekvencijalistički model etike, gde je utilitarizam posebno prikazan, i na kraju, etički model zajednice, odnosno komunitarna etika. Navedeni etički modeli analizirani su u kontekstu moguće primene u KOR. Iako je na prvi pogled utilitarističkim načelima najlakše legitimisati preduzete mere u okviru KOR, jer – „dobar ili plemenit cilj opravdava čak i upotrebu ekstremnih sredstava za njegovo postizanje“, autori iznose utemeljenu analizu slabosti utilitarističkog modela etike javne službe. I pored činjenice da je utilitarizam izuzetno uvažavan etički model na univerzitetima u SAD, čini se da on jednostavno „ne doprinosi jačanju osećaja profesionalne odgovornosti kod službenika angažovanih u KOR“. Videćemo da je i komunitarna etika u suštini konsekvencijalistička, jer se vodi računicom „kako obezbediti optimalno efikasno rešenje krivičnih dela, uz optimalnu podršku zajednice“. Određeni principi sva tri izložena etička modela nalaze svoju primenu u KOR. U delu knjige posvećenom etičkim modelima, prikazane su i osnovne karakteristike „Ridove tehnike isleđivanja“, koja se koristi kao dominantan metod isleđivanja u SAD. Analizirana je njena etička dimenzija.

Autori nas dalje u knjizi vode kroz organizaciju kriminalističko-obaveštajne službe i bave se njenim statusom u okviru državne organizacije. Prisutne su određene nacionalne specifičnosti kada je u pitanju status KOR službe, a sledstveno i nadzor nad njenim radom. Kada su u pitanju ovlašćenja kojima KOR služba raspolaže najveći izazov za demokratsko društvo predstavlja primena tajnih, intruzivnih metoda, odnosno korišćenje od strane KOR službenika „ovlašćenja koje zakon zabranjuje običnom građaninu“. Da bi se predupredila moguća zloupotreba, nacionalna zakonodavstva uređuju uslove za primenu intruzivnih mera. Ipak, profesionalna etika KOR službenika u ovom domenu je od najvećeg značaja. Dragoceni dodatak ovde predstavlja analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu primene navedenih metoda.

Posebno poglavlje posvećeno je metodama i tehnikama koje se koriste u kriminalističko-obaveštajnoj analizi. U pitanju je, naročito za čitaoca koji ranije možda nije imao priliku da podrobnije izučava ova pitanja, izuzetno zanimljiv

opis posla analitičara KOR službe. Detaljno su obrađene faze obaveštajnog ciklusa počev od formulisanja, odnosno izdavanja zadatka pa do formiranja gotovog obaveštajnog proizvoda i njegovog prosleđivanja krajnjim korisnicima. U tom smislu istaknuto je da „KOR analiza predstavlja kreativan postupak, ali ipak postupak koji je zasnovan na jasnim fazama i tehničkim principima“. Takođe, i ovog puta, naglašen je imperativ razvijanja profesionalne etike KOR analitičara. Njihov integritet i „intelektualno poštenje“ ničim ne smeju biti dovedeni u pitanje.

Praksu poštovanja ljudskih i građanskih prava autori sagledavaju kroz koncept humane bezbednosti i preispituju načela na kojima bi trebalo da se zasniva održiva profesionalna etika u oblasti obaveštajnog rada primenjenog na suzbijanje kriminala i terorizma. Moralno ispravno postupanje službenika kao vrednost kojoj svako uređeno društvo teži, podstaći će upravo etičko obrazovanje za ovu specifičnu javnu službu koja sa sobom nosi značajna ovlašćenja.

Ono što su autori ovim delom ponudili jeste sveobuhvatna, teorijski utemeljena analiza činilaca koji oblikuju etiku kriminalističko-obaveštajne profesije. Navođenje primera iz prakse delovanja poznatih inostranih obaveštajnih službi predstavlja zanimljiv i dobrodošao dodatak. Iznet je veliki broj preporuka u cilju jačanja integriteta KOR službe. Nakon čitanja stiče se utisak produbljenijeg razumevanja razmatrane tematike, lišeno kolokvijalnog i uprošćenog shvatanja. Na kraju, može se zaključiti da je predmetna monografija odlično štivo za sve one koji se interesuju, kako za savremene bezbednosne izazove, tako i za etička načela i njihovu konkretnu primenu u kriminalističko-obaveštajnoj profesiji. Ipak, čini se da će posebno korisna biti svima onima koji posluju u njoj ili se obrazuju za ovu javnu službu.

Dragana DABIĆ